

R O S T A.

TÓTÁGAS ADY KÖRÜL. VALLOMÁSOK ÉS FELELETEK.

A megértő és költő
Mészöly Gedeonnak
ajánlom barátsággal.

Régóta nem dúlt olyan harc az irodalom berkeiben, mint amióta elhangzott a *békülés* jelszava.

A *Széphalom* szerénysége nélkül megállapíthatja, hogy elsőnek tűzte ki a békülés olajágát, azzal a fölhívással, amelyet 1926 június havában küldtünk szét: *ő és új magyarság* szintézisére és egy új folyóirat alapítására szólítva föl a modern, de hagyománykereső magyarság híveit.

Programmunk első megvalósulását — a *Széphalom* 1—3. számát — gáncsolás és megnevezés fogadta éppen az ókonzervatív oldalról, ahonnan a béke megteremtését várhatnók. A *Széphalom* állja a támadásokat és az agyonhalgatás dacára is megy tovább a maga útján. De tiltkozik az ellen, hogy újra és mindig: hagyományok becsúszásával és ócsárlásával vádolják a modern magyar stílus híveit.

Akik pedig krokodilkönnyeket sírnak a béke távolmaradásán, azok gondolják meg: ha áll a hajsza Ady Endre körül és vége-hossza nincs a vetélygő türelmetlenségnek, — ebben az átkos visszavonásban csak a tizenhatodik század hagyományai élednek újra. Akkor katolikus és protestáns mondotta egymásnak: jobb szeretném, ha vadak laknának Magyarországot, mintsem más vallás hívei. Ma azok marják egymást, akik különb-különbféle Költőben gyönyörködnek: egyik párt a persecutio réme ellen szítja az örök rebelliót, a másik békejobbot nyújt, hogy annál közelebbről döfhesse a tört.

De hátha mégis úgy lehetne, hogy dereng valami a lelkekben. Talán 1927 meghozza az irodalmi Locarno-t, amely annyit fog érni, mint minden Locarno; de azért jelentheti az erők új csoportosulását is: ellenségek közös-íron-egyesülését, régi barátok szétkülönülését.

Berzeviczy Albert kimondotta a megváltó jelszót: *egyesíteni az erőket*. Ha a béke uralomra jut az irodalomban, uralkodni fog a politikában is. De tagadhatatlan, hogy ezt a békét éppen az Akadémia elnökének szűkebb körében akadályozzák némelyek, akik inkább bárd alá hajtják fejüket, semhogy egy coenaculumot alkossanak a tisztátalan neologusokkal... Velük szemben joggal kérdezi Babits Mihály: miért akartok kezét fogni velünk, ha mi hazatérülők vagyunk? És kérdezhetnék még: a fegyverszüneti tárgyalások idején miért szervezik tovább is a csapatösszevonást, újoncok és népfölkelők kiküldését az irodalmi frontra? Miért dobják a nevetség biztos halálába a még kiképzetlen fiatalokat, hogy az új magyar irodalom problémáinak árkaiba megrohamozzák? Miért állítják elő az irodalmi kritika becsületes, de faragatlan Márkusait, hogy kaszával-kapával provokálják a rabulisztika guerilla-harcát? Miért mennek ki a konzervatív frontra olyan elpuhultak, akik tíz év óta nem láttak fegyvert: azóta, amióta az ellenség táborából átpártoltak? Miért szólaltatják meg a magát modernnek nevező utcai lap félművelt harsonáit is, azt remélve, hogy ettől az ebédutáni lármától leomlanak a haladó tudomány és a modern irodalom falai?

A legszomorúbb pedig az, hogy a testvérharcban nem a kombattáns elemek pusztulnak el, — ők learatják a maguk harci dicsőségét — hanem az otthonmaradtak, akik nem csatlakozva egyik párthoz sem: mindkét pártnál gyanúsak és akik őrizni akarván az irodalom szent tűzét: gyújtogató hírébe keverednek.

*
*
*

Három kérdést óhajtok az alábbiakban fölvetni, a *kettészakított irodalom* vitájával kapcsolatban.

1. „Világnézet” vagy „csinosság”: melyik elv legyen az igazi irodalom alapja?
2. Miképen képzelhető el a béke Ady körül?
3. Minő tanulságok vonhatók le a Petőfi-Ady-párhuzamból?

I. „Világnézet” vagy „csinosság”?

A *l'art pour l'art* erkölcstelen, ki kell irtani az öncélúság művészetét — mondják az ókonzervatív oldalon. De akik a jobboldalon hadat üzennek a *l'art pour l'art*-nak, azok vegyék észre, hogy nem hoznak új törvényt, csak a régit teljesítik be: az expresszionista-agitációs kor szellemét.

Emlékezzünk a háborúelőtti új iskolák manifesztumaira: európaszerte az *akció*, a *tett* harsonáival handabandáztak; az impresszionizmus, esztétizmus halálát követelték; az irodalmi játékosdít, a „*l'art pour l'art* boci-boci tarkáját” pokolba kívánták.¹⁾ A háború alatt írta az örökké forradalmas Szabó Dezső, hogy „a jövőt alakító, forrongó, nagyszerű humanumoknak új, izzó kaoszában minden *splendid isolation*, *tour d'ivoire*, énekeskedés hiábavaló mókává szegényül: a művész, az író *megint* munkás lesz”. Nem új a kétféle principium harca: a francia romantika a költő prófétai szerepében hitt, hogy aztán a parnassienek ismét a művészet autonómiájába zárkozzanak... De Ady Endre — aki például Zolában az emberiség haladáskerekének küllőjét látta és Petőfi ben a megnemalkuvást értékelte²⁾ — maga is egyik harcos üldözője volt a *l'art pour l'art*-nak. Adyval egy fronton harcolt aki úgy támadja az Ady-kultuszt, hogy a *l'art pour l'art* ellen szállít municiót...

Míg a szélső jobboldal egyrésze — Kassák és Ady csapásain előnyomulva — az öncélú irodalomnak kitarult kapuit döngeti, addig a csavarosabb eszűek a „baloldaliság”, „pártpolitikai agitáció” és külföldieskedés burkolt vádját koholják azok ellen, akiknek írásából szerencsések megtanulni, hogy Ady Endre forradalmár volt és lenézte a *l'art pour l'art* művészetet. A csavaros okoskodás ellen nincs appelláta:

1. Ady-költészetének hívei maguk állapítják meg Ady-ról, hogy paraszat szállított a forradalom tűzéhez.
2. Ady-költészetének hívei — természetesen — nagy költőnek tartják Ady-t és szeretik is a verseit...
3. Tehát: Ady hívei — enyhén szólva — „baloldaliak” és „pártpolitikai agitációt” folytatnak a „nemzetiellen” költő védelmében.

¹⁾ V. B. Irodalomtörténet 1917: 373.

²⁾ V. B. Irodalom és forradalom c. cikkemet (Irodalomtörténet 1920).

Ez körülbelül olyan logikai *tótágas*, mintha azt mondanám: Mészöly Gedeon megállapítja Zrinyi Miklósról, hogy gyűlölte a törököt. Amde Mészöly Gedeon nagyon szereti Zrinyi Miklós verseit, sőt imitt-amott csiszolgat is rajtuk, hogy megmentse számunkra a múltnak ezt az értékét. Tehátlan: Mészöly Gedeon ellensége a turánizmusnak, támogatja a török fajtestvéreinket üldöző irodalmat, „irodalmi agitátora” a törökgyűlöletnek és a bűnös Nyugat, nem pedig a szűztiszta Kelet felé orientálódik . . .

De nem akarok logikai csapdákat fölállítani azok részére, akik a kritikust teszik felelőssé az író világnézetéért, politikai tetteiért és Gyulai Pált akarnák tetemre hívni a király fölött, akibe Petőfi a nyílát lőtte . . .

*

Igenis hiszem és vallom, hogy nem a csínosságra törekvő költői játék, hanem a *világnézetes* irodalom jelenti az emberiség és a nemzet igazi nagy értékeit. Akit nem hevít korának érzeménye és aki nem az élet, haza, vallás legnagyobb kérdéseire keres feleletet — *művészi*, nem pedig *morális* feleletet — az irodalomban: az olyan kritikus sürgősen cserélje föl a kathedráját a jobban jövedelmező bankdirektorsággal, a puritán szerkesztői szobát a földbirtokos lakályosabb kastélyával. Csak a középszerű lelkek ijednek meg a lángész titáni szózatától és menekülnek a dübörgő — előttük „értelmetlen” — hangok elől a megszokott és halkabb, tetszetős, „harmóniás” melódiákhoz.

De a világnézetes irodalomból ne csináljanak *politikát*. Minden világnézetnek joga van a művészi megnyilatkozáshoz, ha tehetség nyilatkoztatja meg. A művészet iránt érzékkel bíró laikus vagy kritikus pedig gyönyörködni tud mindenfajta világnézet művészi megnyilatkozásában, még akkor is, ha az övével homlokegyenest ellenkező világnézet nyilatkozik meg előtte.

Aki nem tudja élvezni az övével ellentétes világnézetű irodalmat, annak sejtelve sincs a művészetről, mert egynek veszi az ábrázoló művészetet az ábrázolt valósággal. Ez a körülbelül olyan naiv álláspont, mint az emlékezetes kisvárosi publikumé, amely színház után megverte az intrikus-színészt és cukorkákkal jutalmazta meg az üldözött ártatlanság megszemélyesítőjét.

Modern irodalmunk és az irodalomtudomány című dolgozatomnak (*Széphalom* 1927: 8) épen az az egyik tétele, hogy „az író értékelése, élvezése nem követeli az olvasótól, hogy azonosítsa magát az író világnézeti állásiglalásával”. Teljesen egyetértek Mészöly Gedeonnal, aki különben is magáévá tette az értételemet, de megtoldotta azzal, hogy az u. n. „konzervatív” (szerinte helyesebben „nemzeti”) költészet szintén „súlyos politikai teher” volt a nemzeten. Hát persze, hogy az volt! Soha senki sem tagadta. A dy épen azért lázongott ellene, mert a költészetben is megérezte a világnézetek összecsapását. De az már ráfogás, hogy én a Vargha-Szabolcska-Kozma-féle költészettől megtagadtam a világnézetes jelleget (v. ö. *Széphalom* 1927: 11). Én ebben a vonatkozásban még csak a nevüket sem említettem és csupán a milléniumi évek irodalomfőlfogásáról, uralkodó irányáról beszéltem: erre valóban áll az, hogy hiányzik belőle a nagyobbszabású politikum, hogy nem szomjuhozta a világnézetes irodalmat, hogy nem kutatta az íróban lappangó tendenciát.

Nem is volt világnézet harc az akkori szélcsendes időkben. Ezt maga a *Buda-pesti Szemle* is dokumentálja abban a cikkében, amely a *Széphalom* irodalom-

fölfogásával polemizál. Hiába készül föl, hogy bebizonyítsa az ellenkezőt: Szabolcskát már eleve elejti (tévesen, amint látni fogjuk); Kozma Andorból csak Koboz krónikáit idézi (ezek a riportszerűen napi kommentárok már kívül esnek a költészet határain, de említhetett volna a *B. Sz.* súlyosabb világnézeti terheket is...); Vargha Gyula verseiből meg éppen csak egyetlenegy tud idézni (a másik kettő, 1918—19-ből, nem tartozik ehhez a kérdéshez). Egy fecske nem csinál tavaszt és Vargha Gyulának ez a nemes szelidségű, borongó-sötétenlátó költeménye (*Országháza*) nem állítható párhuzamba az én „politikai” példáimmal, Zrinyi törökgyűlöletével, Petőfi forradalmiságával, a szabadságharcot előkészítő „baloldali” patriotizmussal, az elnyomatás éveinek lírájával, Ady csatakiáltásával, Clairvaux-i Szent Bernát országokat megmozgató agitátorságával: példák, amik nem politizálnak, csupán csak az irodalomnak életmozdító erejét bizonyítják. Ma is állom, hogy a millénium nemzedéke az irodalommal nem épített, nem rombolt: élvezte az ezerév örökre szóló dicsőségét, tetőn-széttekintő nyugalomát... Anélkül, hogy politizálni akarnék, hivatkozhatom Székfi Gyulára, aki a „harmadik nemzedék” idejéről a konzervatív erők pangását konstatálja, ezekkel a szavakkal (*Három nemzedék* 1920 : 307) jellemezve a „jobboldali törekvéseket”: „Gyöngé kezdetek, tapogatózó kísérletek, melyeknek hatását a katasztrófa bekövetkezéséig alig lehetett érezni. Nagyobb sikereket értek el a baloldalon jelentkező ellenzéki törekvések, melyeknek nálunk a szabadságot tagadó, de forradalmi szociáldemokrácia és a forradalmi változást és szabadságot egyképp követelő polgári radikalizmus formáiban jelennek meg”. A konzervatív kritikának éppen az volt az eredendő bűne, hogy elmulasztotta az értékes erők jobboldali megszervezését: „a konzervativizmus elvi politikája néhány egyszerű ember öntudatlan óhajta maradt”. Annál kitűnőbben értették — a XX. század elején — a tehetségek elüldözését, baloldalra-taszítását, amint azt Milyen István hetilapja, az *Uj Nemzedék* (1918 : 34. sz.) megállapította egy fájó tanulmányában...

Am fogadjuk szívesen a *B. Sz.* egyetlenegy adatát: meghajlok a nemes szelidségű, borongó-sötétenlátó költemény szépsége és értéke előtt, de nem tudom elnyomni magamban az ellenvetést: más magyar dal mennyköve villogott, midőn Berzsenyi szállott szembe a nemzeti romlással. Ha látja közelgenni a vészt, zengő zivatartól tanuljon dalt a költő...

De ha már a konzervatív világnézetért harcolunk, megtoldhatjuk a *B. Sz.* kardját egy lépéssel: Vargha Gyula, Szabolcska Mihály, Kozma Andor nemcsak kiszakított idézetekkel dokumentálják ezt a világnézetet, hanem egész lényük sugárzásával, minden mozdulatuk rezzenésével.

Ennek kimutatása azonban eltérítne céloktól és fölösleges is volna.

*

És mégis, mégis: a Költő nem egyhúrú hangszer, hanem sokmelódiájú szimfónia. Legyen szabad idéznem azokat a szavakat, amiket 1919 február másodikán írtam Ady Endre forradalmiságáról a *Hét* című folyóiratba: „Adynak egész mentalitása, gögösen egyéni érzései és finom lelki remegései olyan megszire húzódtak a *forradalom* megvalósulásának percétől, hogy a politikus és szociológus irodalmárok nem mertek betörni az ő szentélyébe, hanem előráncigálták a Petőfi silány és ízléstelen köztársasági tákolmányait és

azokkal ordítozták tele a falakat. Hamis képet festenek Adyról, akik — fegyvertárs után nézve — csak a vén vármegyeház főlgújtóját akarják látni benne. Ady lelke sok-h úrú zongora: mindenki leütheti a maga billentyűjét rajta, de melódiákat csak az esztétáknak és művészetrajongóknak játszik“.

A „lázongás“ billentyűje Szabolcska Mihály, Vargha Gyula és Kozma Andor zongoráján is leüthető . . .³⁾

(Szeged)

Zolnai Béla.

A FIATALABB TÖRTÉNETÍRÓK TALÁN LEGKIVÁLÓBBIKA.

A *Századunk* c. folyóirat ennek nevez engemet egy tanulmányában, ahol egyúttal megrajzolja az én írói portrémat is. Sem a dicsérő szavak, sem a képellen nincs kifogásom, nem is lehet: alios jam vidimus ventos. De mindenképen érdekes ez a portré arra, miként képzei el a tanult emberek egy csoportja a mai magyar történetírók típusát. Bizony ez a mai magyar történetíró eléggé alantas lény, utolsó fajta ember. Éveken át lelkikényszer alatt élt az ilyen féreg, s amikor sikerült magát valami iránynál elhelyeznie, még mindég nem érzi magát biztosnak, s bár senki se fogja rá a balpártiság vádját, s nem is lehet ráfogni, annyira megszokta a mentegetőzést, hogy akkor is ezt teszi, mikor „már rég nem akar, amikor igazán régen nincs is szüksége a mentegetőzésre“. A fiatalabbak legkiválóbbika azt írja ma is, amit Szende Pál, októbrista miniszter állapított meg a 16. századról, ezt „Bécsben nem is szegényli, csak Pesten tesz úgy, mintha röstellené“, s ezért mit tesz a mai Tacitus? belerúg abba a *Huszadik Századba*, mely egykor pártfogásával kompromittálta őt és cikkeiben mindegyre hajánál fogva rántja elő az egykori progresszív, radikális irányt, csak azért, hogy lecsepiülésével a ma konzervatívjai előtt tisztázza magát. Így lesz a mai magyar történetíró, aki itt benn van, az országban, fogárrá, mely száraz ágnak akar mindenáron látszani; a mai magyar történetíró a mimikri kedves, behízelt példája tehát, s egészen véve nem Tacitus-fiók, hanem a hazai erkölcsi fertőnek tenyésztett tipikus egyede.

A cikkíró keserűségét megérthetjük, ha tudjuk, hogy ilyennek látja a mai országot és szegénynek ilyen országban kell élnie. De erkölcsi felháborodásában is megtehetné volna, hogy némely kis dolgoknak, ha már ír róluk, utána nézzen. Így megtanulhatná, hogy Tomorit, a „büszke vezért“ nem Vörösmarty írta. Megtanulhatná, hogy Szende Pál volt pénzügyminiszter és szocialista bankáron kívül Verbőczire egyéb írók is felhasználhatók. Fraknói kívül Tagányi, sajátmagam, sőt akták is. Nem kevésbé egyoldalú dolog azt hinni, hogy a Rákóczi-ügy hajszájában a *Huszadik Század* volt az egyetlen komoly hang melletttem és hogy a nem-radikálisok voltak ellenem. Addig is, míg e kortörténetileg nevezetes hajsza története megíródnék, megjegyzem, hogy azt Károlyi Mihály, hírlapja rendezte és az októbrista vezér adott a hajszáért köszönőiratot egy oly írónak, aki most is egyik kedvence a radikális köröknek. A hónapokon át tartó, s éveken át megújuló emberhajszában a *Huszadik Század* egyetlen cikket ho-

³⁾ A polémia folytatását a — remélhetőleg — nyugalmasabb őszi időkre hagyjuk. Szerk.